

Edyta Nafalska

OGÓLNE ZASADY WYMIARU KAR KANONICZNYCH

Kościół od początku swego istnienia ma świadomość swojej misji. Prowadzi on ludzi do tego, by realizowali własne powołania i przez swoje postępowanie mogli dostąpić zbawienia. W Kościele, tak jak w każdej społeczności, zdarza się, że pewne osoby swoim zachowaniem naruszają ustanowiony porządek prawny. Dlatego, w celu ochrony dobra wspólnego i wartości wynikających z Ewangelii Kościół odwołuje się do systemu norm prawno-karnych. Sankcje karne w Kościele wymierzane są jedynie wtedy, gdy zachodzi ostateczna konieczność. Kościół nie uznaje ich za podstawowy sposób utrzymania wewnętrznego porządku. Jego podstawową misją jest bowiem uświęcanie i pomoc wiernym w osiągnięciu zbawienia.

Celem wymierzania kar w Kościele jest poprawa sprawcy oraz naprawa zgrzeszenia i przywrócenie naruszonej sprawiedliwości. Z woli Chrystusa, Kościół został wyposażony we władzę karania i od początku swojego istnienia z niej korzystał. Jest ona wrodzona i własna. Prawodawca kodeksowy potwierdził to w kan. 1311 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ Wymiar kary kościelnej opiera się na zasadach sprawiedliwości i proporcjonalności. Ustawa karna ma być ostatecznym środkiem mającym na celu

MGR LIC. EDYTA NAFALSKA – doktorant, Katedra Kościelnego Prawa Karnego, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: nafali85@gmail.com

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

zachowanie dyscypliny kościelnej. Sprawca powinien zostać ukarany odpowiednio do wielkości popełnionego przez siebie czynu.

Bardzo ważną kwestię stanowią ogólne zasady wymiaru kar. Na wierne, będącego podmiotem praw kościelnych, nakładana jest pewna dolegliwość, będąca sankcją za niezachowanie karnych norm kanonicznych. Zawsze w takiej sytuacji należy uwzględnić *ratio legis* karania. Nałożenie kary niesprawiedliwej może bowiem odnieść skutek odwrotny niż zamierzony przez prawodawcę.

1. UPRAWNIENIE KOŚCIOŁA DO WYMIERZANIA KAR

Kościół z ustanowienia Chrystusa istnieje jako „wspólnota duchowa ludzi zjednoczonych przez uczestnictwo w tych samych wartościach wiary, nadziei i miłości”² i w tym samym czasie, jako instytucja hierarchicznie uporządkowana, „wyposażona we władzę, której zadaniem jest kierowanie ludźmi do osiągnięcia celu nadprzyrodzonego”³. Kościół jest więc „równocześnie społecznością wyposażoną w strukturę hierarchiczną i Mistycznym Ciałem Chrystusa i z tego powodu Kościół posiada wszystkie środki konieczne do osiągnięcia właściwego celu”⁴. Cel nadprzyrodzony Kościoła określa Jego najwyższą zasadę, której podporządkowana jest cała Jego działalność. Tą zasadą jest *salus animarum*, jako *suprema lex* (kan. 1752)⁵. Zasada wyrażona w ostatnim kanonie KPK/83 „wskazuje nie tylko na najwyższy cel prawa, ale też na jego duszpasterski charakter”⁶.

W kan. 1311 KPK/83 „prawodawca ogłosił zasadę prawa Bożego, należąca do konstytucyjnych”⁷ zasad Kościoła, zgodnie z którą „Kościół posiada wrodzone i własne prawo wymierzania sankcji karnych wiernym po-

² J. Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Wiadomości wstępne*, w: W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV: *Księga V. Dobra doczesne Kościoła. Księga VI. Sankcje w Kościele*, Lublin 1987, s. 113.

³ Tamże.

⁴ J. Syryjczyk, *Sankcje w Kościele. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 42.

⁵ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990, s. 101.

⁶ A.G. Miziński, *Kary poprawcze w aktualnych przepisach Kościoła łacińskiego. Gaudium in litteris. Księga Jubileuszowa ku czci Księdza Arcybiskupa Profesora Stanisława Wielgusa*, red. S. Janeczek, W. Bajor, M. Maciołek, Lublin 2009, s. 573.

⁷ Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 41.

pełniającym przestępstwo”. Poprzedni Kodeks⁸, to uprawnienie Kościoła, określał jeszcze bardziej szczegółowo w kan. 2214 § 1 stanowiąc, że: „Kościół ma wrodzone, własne, od żadnej władzy ludzkiej niezależne, prawo karania przestępców sobie podległych karami tak duchowymi jak doczesnymi⁹. Zarówno obecny, jak i poprzedni Kodeks, podkreśla, że prawo Kościoła do karania jest wrodzone i własne. Wrodzone, ponieważ pochodzi ono z ustanowienia Bożego¹⁰, wynika z natury społecznej Kościoła¹¹ i z jego struktury¹². Kościół „[...] musi mieć prawo nie tylko wydawania przepisów i rozstrzygania sporów, lecz także zmuszania opornych, którzy do jego przepisów lub wyroków stosować się nie chcą¹³. Prawo do stosowania sankcji ma na celu umożliwienie realizowania powierzonego Kościołowi zadania¹⁴. Kościelne prawo karania jest także własne, dlatego, że „wchodzi w zakres władzy rządzenia przysługującej Kościołowi z woli jego Założyciela¹⁵ i nie jest nadane „przez żadną władzę pochodzenia ludzkiego¹⁶. Jest ono własne, ponieważ jest pozbawione ingerencji ze strony władzy świeckiej¹⁷. Z racji, że „prawo karania w Kościele stanowi rezultat zarówno pozytywnego jak, i moralnego prawa Bożego¹⁸ w wykonywaniu prawa Kościół jest niezależny od jakiegokolwiek innej władzy¹⁹, a wykonuje ją tylko i wyłącznie w swoim imieniu²⁰.

Z natury kar kościelnych wynika, że mogą być one stanowione i wymierzone tylko przez podmioty kościelnej władzy rządzenia²¹. Tak więc prawo Kościoła do karania przejawia się w dwojaki sposób: jako władza wydawa-

⁸ *Codex Iuris Canonici auctoritate Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 2-523.

⁹ Por. F. Bączkiewicz, J. Baron, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Kraków 1933², s. 346.

¹⁰ J. Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, w: Wójcik, Krukowski, Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. IV, s. 162.

¹¹ E. Sztáfrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. IV, Warszawa 1986, s. 311.

¹² Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 65.

¹³ Bączkiewicz, Baron, *Prawo kanoniczne*, t. II, s. 346.

¹⁴ Miziński, *Kary poprawcze*, s. 574.

¹⁵ Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 65.

¹⁶ Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 162.

¹⁷ Miziński, *Kary poprawcze*, s. 574.

¹⁸ Syryjczyk, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 43.

¹⁹ Bączkiewicz, Baron, *Prawo kanoniczne*, t. II, s. 346.

²⁰ Syryjczyk, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 43.

²¹ S. Tymosz, *Ewolucja karania w Kościele katolickim*, „Prawo – Administracja – Kościół” 16-17 (2004), nr 1-2, s. 140; Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 162.

nia ustaw lub nakazów karnych w celach prewencyjnych oraz jako władza wymierzania kar wiernym popełniającym przestępstwo²². Władza karania, jaką posiada Kościół, obejmuje prawo stanowienia norm karnych (kan. 1315 § 1), a więc i sankcji karnych zabezpieczających prawo Boże lub kościelne²³, oraz wymierzania bądź deklarowania kar wiernym, którzy popełnili przestępstwo²⁴.

Należy również zauważyć, że Kościół władzę karania wykonywał od początku swojego istnienia²⁵. Jest ona ściśle związana z jego misją i nie może się on zrzec jej posiadania i wykonywania²⁶. Konieczność istnienia kościelnego prawa karnego uzasadnione jest „dobrem społeczności kościelnej i dobrem jednostki”²⁷. Z drugiej zaś strony „Kościół swej władzy karania nie uważa za pierwszorzędny sposób prowadzenia wiernych”²⁸ do zbawienia, lecz za środek dalszy. W sytuacji popełnienia przestępstwa przez wiernego, konieczne jest jego ukaranie ze względu na jego dobro, jak i dobro wspólnoty, której ład społeczny został naruszony²⁹. Kierowanie ludzi do zbawienia byłoby więc nieskuteczne, gdyby Kościół nie posiadał władzy nad powierzonym sobie ludem, w tym władzy karania tych, co swoim działaniem wyrządzają mu szkodę³⁰. Zatem wymierzanie kar „jest ostatecznym środkiem duszpasterskim”³¹ w służbie nadrzędnego celu Kościoła.

2. KARA OSTATECZNYM ŚRODKIEM DUSZPASTERSKIEJ TROSKI KOŚCIOŁA

Należy stwierdzić, iż „w przepisach prawa karnego Kościoła łacińskiego kara jawi się jako ostateczny element – *extrema ratio* – duszpasterskiej troski Kościoła o zbawienie wiernych”³². Kary kanoniczne, jak podaje pra-

²² Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 65.

²³ Tymosz, *Ewolucja karania*, s. 141.

²⁴ Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Wiadomości wstępne*, s. 113; tenże, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 162.

²⁵ Bączkowicz, Baron, *Prawo kanoniczne*, t. II, s. 347.

²⁶ Syryjczyk, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 44.

²⁷ Tamże, s. 45.

²⁸ Tamże, s. 65.

²⁹ Tamże, s. 65-66.

³⁰ Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Wiadomości wstępne*, s. 113.

³¹ J. Syryjczyk, *Niektóre gwarancje sprawiedliwego wymiaru kar w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Prawo Kanoniczne” 34(1991), n. 3-4, s. 147.

³² Miziniński, *Kary poprawcze*, s. 574.

wodawca, należy „o tyle ustanawiać, o ile są rzeczywiście konieczne do lepszego zachowania dyscypliny kościelnej” (kan. 1317). Kościół swej władzy do stosowania sankcji karnych, czyli ustanawiania i wydawania norm karnych oraz ich aplikowania wobec wiernych popełniających przestępstwa, nie uważa za pierwszorzędny sposób realizacji powierzonej mu misji i prowadzenia wiernych do ostatecznego celu, którym jest ich zbawienie. Do środków podstawowych, które mają prowadzić wiernego do osiągnięcia właściwego jemu celu, Kościół zalicza przede wszystkim: „przepowiadanie słowa Bożego, sprawowanie sakramentów, zachęty, perswazje, upomnienia ojcowskie i braterskie”³³. Karanie w Kościele jest więc dalszym środkiem, który ma na celu troskę o zbawienie jego wiernych.

Należy również podkreślić, iż w Kościele nie ma obowiązku karania za każdy czyn przestępny³⁴, a dopiero wówczas, gdy dostępnymi środkami duszpasterskiej troski, a także środkami zaradczymi, nie można osiągnąć celów karania, uzasadnione jest wszczęcie postępowania celem wymierzenia lub deklaracji kary. Prawodawca w kan. 1317 oraz w kan. 1341 określił cele karania w Kościele. I tak ogólnym celem jest troska o lepsze zachowanie dyscypliny w Kościele. Celem karania zaś szczegółowym – przedstawionym w kan. 1341 – jest naprawa zgorzienia wywołanego przez popełnienie czynu zabronionego ustawą lub nakazem karnym, a także przywrócenie naruszonej sprawiedliwości oraz poprawa sprawcy tego czynu. Kara, oprócz omówionego celu ogólnego i szczegółowego, ma również cel prewencyjny, ponieważ „pozwała (...) liczyć na to, że w przyszłości przestępstwa nie będą popełniane”³⁵.

Podsumowując należy stwierdzić, że wszystkie wyżej wymienione „cele w swoim ostatecznym wymiarze zmierzają do tego, by delikwent zawrócił z drogi przestępczej, zweryfikował swoją postawę w relacji do Boga oraz wspólnoty Kościoła, przemienił się wewnątrz i zewnątrz w swym postępowaniu, a naprawiając wyrządzoną wspólnocie szkodę, przywrócił jej odpowiednie warunki, w których będzie mogła zdążać do ostatecznego celu, czyli do zbawienia dusz. Ostateczny cel karania w Kościele jest więc identyczny z ostatecznym celem Kościoła i kościelnego porządku prawnego”³⁶. W sytuacjach, w których celu tego nie będzie można osiągnąć przy

³³ T e n ż e, *Zasada celowości w ustanawianiu kar w przepisach Kościoła łacińskiego*, w: *Universitati serviens. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Stanisława Wilka SDB*, red. J. Walkusz, M. Krupa, Lublin 2014, s. 378.

³⁴ T e n ż e, *Kary poprawcze*, s. 574-575.

³⁵ T e n ż e, *Zasada celowości w ustanawianiu kar*, s. 379.

³⁶ Tamże, s. 379.

zastosowaniu środków duszpasterskich, ze względu na dobro duchowe wiernych – sprawcy przestępstwa i wspólnoty – sprawiedliwe ukaranie przestępcy jest konieczne³⁷. Dlatego też prawodawca w kan. 1341 ustanowił zasadę celowości karania, która stanowi, że do wymierzenia lub deklaracji kary w Kościele może dojść w drodze procesu sądowego lub administracyjnego. Jednakże ordynariusz, przed wszczęciem procesu karnego, powinien starać się braterskim upomnieniem, naganą lub też innymi środkami pasterskiej troski, doprowadzić do naprawienia zgorzenia, wyrównania naruszonej sprawiedliwości i do poprawy winnego. Dopiero w sytuacji, gdy za pomocą tych środków nie można osiągnąć celów karania ordynariusz może wszcząć postępowanie sądowe lub administracyjne prowadzące do wymierzenia kary *ferendae sententiae* lub deklaracji kary *latae sententiae*³⁸.

3. KARALNOŚĆ ZA PRZESTĘPSTWA POPEŁNIONE Z WINY UMYŚLNEJ

Ogólna zasada dotycząca wymiaru kar w Kościele została podana przez prawodawcę w kan. 1321 § 1 KPK/83, zgodnie z którym „nie można nikogo karać, jeśli popełnione przez niego zewnętrzne naruszenie ustawy lub nakazu nie jest ciężko poczytalne na skutek winy umyślnej albo nieumyślnej”. W § 2 tego kanonu prawodawca stwierdza, że „kara ustanowiona ustawą lub nakazem wiąże tego, kto rozmyślnie przekroczył ustawę lub nakaz; kto zaś uczynił to wskutek zaniedbania należytej staranności, nie jest karany, chyba, że ustawa lub nakaz inaczej zastrzega”.

W myśl tej kodeksowej zasady, kary nie można zaciągnąć lub jej wymierzyć, gdy nie są spełnione łącznie określone warunki. Pierwszym jest zewnętrzne naruszenie ustawy lub nakazu obwarowanego sankcją karną. Jest to tzw. element obiektywny przestępstwa. Zewnętrzność czynu, jak podkreśla J. Syryjczyk, jest „zasadniczym wymogiem strony przedmiotowej przestępstwa – *nullum crimen sine actione*”³⁹. Przedmiotem kar kościelnych są tylko i wyłącznie czyny zewnętrzne, podlegające władzy Kościoła w zakresie zewnętrznym, które to również stanowią grzech ciężki. Czynem zaś jest uzewnętrznione działanie lub zaniechanie człowieka, które da się

³⁷ P a w l u k, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 65-66.

³⁸ K r u k o w s k i, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 188.

³⁹ S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 100-101.

sposrzec zmysłami ludzkim (np. słuch, wzrok). Grzechy zaś popełnione w myśli, nieujawnione na zewnątrz, w rozumieniu kanonicznego prawa karnego, nie mogą stanowić podstawy odpowiedzialności karnej, są zaś przedmiotem odpowiedzialności moralnej wobec Boga i Kościoła w zakresie wewnętrznym.

Zewnętrzne przekroczenie ustawy karnej może być dokonane aktem tajnym lub publicznym, ale zawsze jest czynem społecznie szkodliwym, bowiem powoduje naruszenie porządku społecznego, który służy osiągnięciu celu nadprzyrodzonego Kościoła, a także może powodować zgorzenie wśród jego członków. Dlatego też do istoty przestępstwa należy takie naruszenie ustawy (*externa volatio legis*), które jest zewnętrzne i powoduje szkodę społeczną. Naruszenie ustawy lub nakazu karnego jest bezprawiem kryminalnym, które w doktrynie stanowi element legalny przestępstwa. Przyjęta również przez Kościół zasada legalności, zgodnie z którą nie ma przestępstwa ani kary bez uprzedniej ustawy karnej – *nullum crimen, nulla poena sine lege poenali praevia* – jednoznacznie ukazuje, iż przestępstwem jest tylko ten czyn, który w sposób wyraźny został określony przez prawodawcę. Jednakże, aby zaradzić sytuacjom, w których naruszone zostało prawo Boże lub kanoniczne, a czyn nie był obwarowany sankcją karną, ze względu na wielkość wykroczenia, w celu konieczności zapobieżenia lub naprawy powstałego zgorzenia, prawodawca kodeksowy w kan. 1399 KPK/83 umieścił ogólną zasadę karania. Przepis ten umożliwia realizację zasady *nullum crimen sine lege* w sytuacji, gdy czyn stanowi grzech ciężki i zasługuje na karę, ponieważ spowodował szkodę społeczną⁴⁰.

Elementem subiektywnym przestępstwa jest ciężka pocztytalność przestępcy, której źródłem jest wina⁴¹. Pocztytaniem jest „sąd teoretyczno-praktyczny, mocą którego konkretnej osobie przypisuje się czyn, jako jego sprawcy ze wszystkimi kwalifikacjami tego czynu”⁴². Wina po stronie sprawcy przestępstwa wyraża złośliwość jego woli⁴³. Od KPK/17⁴⁴ przyjmuje się, że sprawca zewnętrznie naruszający ustawę lub nakaz może działać z winą

⁴⁰ Tamże, s. 100-106; P a w ł u k, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 68-70.

⁴¹ S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 127.

⁴² Tamże, s. 100-107.

⁴³ M. M y r c h a, *Prawo karne. Komentarz do Piątej Księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II: *Kara*, cz. 1: *Przepisy ogólne*, Warszawa 1960, s. 258; K r u k o w s k i, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 187.

⁴⁴ KPK/17, kan. 2199; KPK/83, kan. 1321 § 1.

umyślną (*dolus*) lub winą nieumyślną (*culpa*)⁴⁵. Winę umyślną KPK/17 określał jako „*deliberata voluntas violandi legem*”, czyli „dobrowolną wolę naruszenia prawa, której przeciwieństwem jest ze strony umysłu brak poznania, a ze stron woli – brak wolności” (kan. 2200 § 1)⁴⁶. Wina umyślna polega na zamierzonym i dobrowolnym naruszeniu normy prawnej⁴⁷. Jest to więc wola popełnienia czynu zabronionego, który w porządku prawnym uznawany jest za przestępstwo. Jej dwa elementy, tj. świadomość i wola, muszą zawsze wystąpić łącznie. Istotnym elementem winy umyślnej jest intencja, czyli zamiar pogwałcenia prawa, na który składa się znajomość normy prawnej, przeciwko której skierowane jest działanie lub zaniechanie działania sprawcy oraz wolność wyboru i działania⁴⁸. Należy jednak podkreślić, iż przy tego rodzaju winie nie jest konieczna znajomość tzw. formalnej strony czynu, tj. jego zagrożenia sankcją karną w ustawie⁴⁹. Przedmiotem winy umyślnej, zgodnie z kan. 1321 § 2 KPK/83, jest *violatio legis vel praecepti*.

Drugim zaś rodzajem winy jest wina nieumyślna (*culpa*), która – jak podaje prawodawca w kan. 1321 § 2 KPK/83 – jest niezachowaniem należytej staranności – *omissione debitaе diligentiae*. Jej źródłem może być: błąd, ciężko zawiniona ignorancja, co do istnienia prawa, lub ciężko zawinione zaniechanie w zapobiegnięciu skutkom podjętego działania lub zaniechania⁵⁰. Omówione powyżej rodzaje winy prawno-karnej dają możliwość dokonania podziału przestępstw na przestępstwa umyślne i nieumyślne.

Chociaż w prawie kanonicznym są dwa źródła winy, prawodawca chce, aby co do zasady karano za przestępstwa dokonane z winy umyślnej, czyli

⁴⁵ K r u k o w s k i, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 128. W kan. 2195 § 1 KPK/17 prawodawca wymagał do zaistnienia przestępstwa, aby zewnętrzne naruszenie ustawy karnej było moralnie poczytalne – *moraliter imputabilis legis violatio*. Natomiast w kan. 1321 § 1 KPK/83 prawodawca wskazuje na ciężko poczytalne zewnętrzne naruszenie ustawy lub nakazu na skutek winy umyślnej lub nieumyślnej. Wskazuje więc on na poczytalność prawną, a nie moralną, jak było to w KPK/17. Jednakże poczytalność prawna zakłada istnienie poczytalności moralnej; za: F. R o b e r t i, *De delictis et poenis*, vol. I, pars I, Romae 1930, s. 86.

⁴⁶ S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 111-112.

⁴⁷ P a w ł u k, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 82.

⁴⁸ J. S y r y j c z y k, *Wymiar kar „latae sententiae” w świetle przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Prawo Kanoniczne” 28 (1985), nr 3-4, s. 48.

⁴⁹ T e n z e, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 113.

⁵⁰ K r u k o w s k i, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 129.

*ex dolo*⁵¹. Wina umyślna jest zatem główną zasadą odpowiedzialności karnej⁵² oraz podstawą wymierzenia kary wiernemu⁵³. Od tej ogólnej reguły prawodawca dopuszcza wyjątek, gdy ustawa lub nakaz wyraźnie postanawia, że podstawą odpowiedzialności karnej za dane przestępstwo jest także wina nieumyślna⁵⁴. Została zatem odrzucona przez prawodawcę zasada odpowiedzialności materialnej za czyny niezawinione lub lekko zawinione⁵⁵.

W kan. 1321 § 3 KPK/83 prawodawca zawarł domniemanie poczytalności, zgodnie z którym, gdy nastąpi zewnętrzne przekroczenie ustawy lub nakazu, „domniemywa się poczytalność, chyba że co innego by się okazało”⁵⁶. Domniemanie poczytalności sprawcy czynu jest wystarczające do wszczęcia dochodzenia wstępnego w postępowaniu karnym. W trakcie toczącego się procesu zadaniem sędziego jest ustalenie poczytalności oraz rodzaju i wielkości winy sprawcy. Ta ostatnia decydować będzie o wielkości kary wymierzonej sprawcy działania przestępnego. Samo jednak domniemanie poczytalności nie jest wystarczające do wymierzenia kary sprawcy czynu zabronionego ustawą lub nakazem karnym⁵⁷.

4. KARALNOŚĆ ZA PRZESTĘPSTWA DOKONANE

Zgodnie z kan. 1328 § 1 KPK/83 karalne jest tylko przestępstwo dokonane, czyli takie, które wypełnia wszystkie znamiona, tak przedmiotowe, jak i podmiotowe, wyszczególnione w ustawie lub nakazie dla danego przestępstwa⁵⁸. Usiłowanie zaś i przygotowanie do przestępstwa karane jest wyjątkowo⁵⁹.

Przestępstwo usiłowane jest karane tylko wtedy, gdy ustawa lub nakaz tak zastrzega. Nie podlega więc karze ustanowionej za przestępstwo do-

⁵¹ Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 121.

⁵² Syryjczyk, *Wymiar kar „latae sententiae”*, s. 48.

⁵³ Kruckowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 187.

⁵⁴ Syryjczyk, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 121.

⁵⁵ Kruckowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 187.

⁵⁶ Inaczej kwestię tę ujmował KPK/17. W kan. 2200 § 2 istniało domniemanie prawne, iż ten, kto narusza ustawę karną, działa z winą umyślną dopóki nie udowodniono braku winy (*donec contrarium probetur*).

⁵⁷ Syryjczyk, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 124.

⁵⁸ Tenże, *Wymiar kar „latae sententiae”*, s. 45.

⁵⁹ A.G. Miziński, *Natura, przedmiot i podmioty dochodzenia wstępnego w kanonicznym postępowaniu karnym*, „Prawo – Administracja – Kościół” 5 (2001), nr 1, s. 64.

konane ten, kto usiłował popełnić przestępstwo, lecz nie doprowadził go do końca wbrew swojej woli (kan. 1328 § 1). Przestępstwo usiłowane to „niezrealizowany do końca zamiar popełnienia przestępstwa”, którego punktem wyjścia jest zamiar przekroczenia ustawy lub nakazu, czyli wina umyślna⁶⁰.

W kan. 1328 prawodawca precyzuje obowiązujące sędziego zasady wymierzania kar przy usiłowaniu popełnienia przestępstwa. I tak, jeśli sprawca podjął działania, które nie doprowadziły do dokonania przestępstwa i odstąpił od nich z własnej woli, nie podlega żadnej karze. Jednakże, gdyby działania lub zaniechania sprawcy z natury swej prowadziły do popełnienia przestępstwa sędzia może ukarać sprawcę pokutą lub zaradczym środkiem karnym, chyba że sprawca dobrowolnie odstąpił od realizacji przestępstwa. Takie rozwiązanie nie ma jednak zastosowania w sytuacji, gdy pomimo samorzutnego zaprzestania działania lub zaniechania przestępstwa przez sprawcę wynikło już zgorzenie, poważna szkoda lub niebezpieczeństwo. Wówczas może być on ukarany jakąś sprawiedliwą karą przez sędziego mniejszą jednak od przewidzianej za przestępstwo dokonane.

Karalność usiłowania zatem jest różna w zależności od tego, czy sprawca dobrowolnie odstąpił od realizacji popełnienia przestępstwa, czy też z przyczyn niezależnych od swojej woli, czy zamiar jego popełnienia wywołał zgorzenie, poważną szkodę lub niebezpieczeństwo. I tak karalność ta kształtuje się od odstąpienia od ukarania przez możliwość ukarania pokutą lub też zaradczym środkiem karnym, po karę sprawiedliwą, ale mniejszą o przewidzianej za przestępstwo dokonane. Zaznaczyć należy również, iż nie można karać za czynności przygotowawcze, usiłowanie popełnienia przestępstwa, którego realizacja nie nastąpiła⁶¹.

5. KARALNOŚĆ ZA WSPÓŁUDZIAŁ W PRZESTĘPSTWIE

Kolejną zasadą istotną dla wymiaru kar w Kościele jest współudział w przestępstwie. Współudział zachodzi wówczas, gdy w wyniku porozumienia w dokonaniu tego samego przestępstwa uczestniczy kilka osób⁶².

⁶⁰ Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 87.

⁶¹ Tamże, s. 88.

⁶² Myrcha, *Prawo karne*, t. II, cz. 1, s. 263.

Współdziałanie zakłada istnienie winy umyślnej u każdego ze sprawców⁶³. Wówczas zgodnie z kan. 1329 „jeśli na głównego sprawcę są ustanowione kary wymierzone wyrokiem, ci, którzy po wspólnym powzięciu przestępczego zamiaru współdziałają w przestępstwie, a nie są w ustawie lub nakazie wyraźnie wymienieni, podlegają tym samym karom albo innym takiej samej lub mniejszej ciężkości”. Tak więc „w przypadku współuczestnictwa kilku osób w dokonaniu przestępstwa mogą być karani tylko sprawca główny i współsprawcy przestępstwa, współnicy konieczni do jego zaistnienia, mający wszyscy ten sam stopień poczynałości, chyba, że dla kogoś z nich zaistnieją specjalne okoliczności zmniejszające lub zwiększające karalność”⁶⁴. Należy dodać, że kary wymierzone przez sędziego wspólnikom przestępstwa nie muszą być tego samego rodzaju, a wystarczy, by były karami podobnymi pod względem ciężkości⁶⁵. Współuczestnicy niekonieczni zaś powinni być ukarani inną sprawiedliwą karą⁶⁶, takiej samej lub mniejszej ciężkości (kan. 1329 § 1), a więc sędzia może aplikować karę nieokreśloną, po ustaleniu jej wysokości według zawinienia sprawcy⁶⁷.

Z kolei karze *latae sententiae*, która jest dołączona do przestępstwa zgodnie z kan. 1329 § 2 „podlegają współnicy nie wymienieni w ustawie lub nakazie, jeśli bez ich udziału przestępstwo nie byłoby dokonane, a kara jest tej natury, że może ich dotyczyć; w przeciwnym razie mogą podlegać karze wymierzonej wyrokiem”, czyli karze *ferendae sententiae*. I tak, chociaż ustawa lub nakaz wymienia tylko jednego sprawcę przestępstwa wszyscy uczestnicy konieczni, bez których przestępstwo nie zostałoby dokonane, zaciągają karę z mocy samego prawa. Zaś współnicy konieczni, których ustanowiona kara *latae sententiae* nie może dotyczyć i współnicy niekonieczni, mogą być ukarani karami *ferendae sententiae*⁶⁸.

6. FORMY WYMIERZANIA KAR

Zgodnie z kan. 1341 kary kościelne mogą być wymierzone lub deklarowane przy zastosowaniu karnego procesu sądowego lub postępowania administracyjnego.

⁶³ Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 152.

⁶⁴ Miziniński, *Natura, przedmiot i podmioty dochodzenia wstępnego*, s. 64.

⁶⁵ Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 89.

⁶⁶ Syryjczyk, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 208.

⁶⁷ Myrcha, *Prawo karne*, t. II, cz. 1, s. 266.

⁶⁸ Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 90.

Fazą poprzedzającą, a więc fazą wstępną do procesu karnosądowego bądź karnoadministracyjnego *sensu stricto*, jest dochodzenie wstępne. Stanowi ono integralną część kanonicznego postępowania karnego. Celem dochodzenia jest potwierdzenie faktu popełnienia przestępstwa, okoliczności, w których miało miejsce oraz ustalenie sprawcy i jego poczytalności. Jest ono postępowaniem przygotowawczym, przeprowadzanym zgodnie z kan. 1717. Rozpoczęcie dochodzenia wstępnego konstytuuje *eo ipso* początek postępowania karnego. Po jego przeprowadzeniu kompetentna władza kościelna może zastosować w stosunku do sprawcy przestępstwa upomnienie lub środek karny.

Zwyczajną procedurą wymierzenia lub deklaracji kar kanonicznych jest proces karnosądowy⁶⁹, jako że postępowanie administracyjne jest dopuszczalne tylko w sytuacji, gdy „uzasadnione przyczyny przeszkadzają w przeprowadzeniu procesu sądowego” (kan. 1342 § 1). Zgodnie z kan. 1342 § 2, dekretem administracyjnym nie można wymierzać lub deklarować kar wiążących na stałe oraz kar, których zabrania wymierzać dekretem ustanawiająca je ustawa lub nakaz. Do kar wieczystych można zaliczyć te, które ze względu na swoją naturę są takie, jak i te, które „faktycznie zostały wymierzone na sposób wieczysty”⁷⁰. Środki karne i pokuty mogą natomiast być w każdym przypadku nakładane dekretem (kan. 1342 § 1). Karalność pozasądowa jest zatem dopuszczalna tylko w stosunku do lżejszych przestępstw⁷¹. Ze względu na wielki ciężar przestępstwa i proporcjonalnie wielką karę do wymierzenia, prawodawca wymaga procedury sądowej⁷². Tak więc, jako zasadę należy przyjąć wymierzanie kar w postępowaniu sądowym.

7. ŚRODKI ODWOŁAWCZE OD WYROKU LUB DEKRETU WYMIERZAJĄCEGO KARĘ

W celu sprawiedliwego wymiaru kar prawodawca przewidział możliwość wniesienia środków odwoławczych od kar wymierzonych lub deklarowanych. W kan. 1353 KPK/83 stanowi on, iż skutek zawieszający w sto-

⁶⁹ Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 188.

⁷⁰ A.G. Miziniński, *Czynności prawne w dochodzeniu wstępnym kanonicznego postępowania karnego*, „Prawo – Administracja – Kościół” 6-7 (2001), nr 2-3, s. 152.

⁷¹ Syryjczyk, *Niektóre gwarancje sprawiedliwego wymiaru kar*, s. 162.

⁷² A.G. Miziniński, *Normy własne kanonicznego procesu karno-sądowego*, „Prawo – Administracja – Kościół” 10-11(2002), nr 2-3, s. 132.

sunku do wyroku sądowego, jak i dekretu wymierzającego lub deklarującego karę, ma zarówno apelacja, jak i rekurs.

Apelacja i rekurs są zwyczajnymi środkami odwoławczymi, odpowiednio od wyroku sądowego lub dekretu administracyjnego wymierzającego lub deklarującego karę. Rekurs hierarchiczny może być wniesiony zarówno z motywu nielegalności (wadliwość formalna), jak i wadliwości merytorycznej aktu administracyjnego, którym została wymierzona kara. Oprócz nich nadzwyczajnymi środkami odwoławczymi od wyroku w procesie karnym mogą być skarga o nieważność wyroku lub prośba o przywrócenie do stanu poprzedniego.

Apelacja jest odwołaniem od wyroku, który wydał sąd niższej instancji, do sądu wyższej instancji, składanym w celu ponownego rozpatrzenia sprawy i zmiany lub uchylecia wyroku. Apelacja, jako środek odwoławczy, ma zastosowanie w postępowaniu sądowym. Rekurs składany jest w tym samym celu, co apelacja, z tym że jest on odwołaniem od dekretu przełożonego niższego do przełożonego hierarchicznie wyższego⁷³. Ma on zastosowanie więc w postępowaniu pozasądowym, czyli karnoadministracyjnym. Wniesienie przez ukaranego, zarówno apelacji, jak i rekursu, opiera się na jego przeświadczeniu, iż wydany wyrok, a także wymierzona lub deklarowana kara, są niesprawiedliwe. Oskarżony ma również prawo do wniesienia apelacji w sytuacji, gdy sędzia skorzystał z przysługującego mu prawa łaski i, pomimo wydania wyroku skazującego, uwolnił go od kary. Natomiast on pozostaje w przeświadczeniu, iż nie popełnił przestępstwa i nie słusznie postawiono mu oskarżenie⁷⁴.

Wniesienie apelacji i rekursu od dekretu wymierzającego lub deklarującego jakakolwiek karę, zgodnie z kan. 1353, wywołuje skutek zawieszający. Oznacza to, że w czasie rozpatrywania apelacji, jak i rekursu, a więc od chwili jego wniesienia aż do momentu ich ostatecznego rozstrzygnięcia, wstrzymane jest wykonanie zaskarżonego wyroku lub dekretu karnego⁷⁵.

⁷³ K r u k o w s k i, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 189.

⁷⁴ S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 289-290.

⁷⁵ „W dawnym prawie kanonicznym, a także w KPK z 1917 r. wniesienie apelacji lub wyroku nie zawsze pociągało za sobą skutek zawieszający; wyłączony był on w odniesieniu do cenzur (kan. 2343 § 1), Nowy KPK nie zawiera żadnych wyjątków od tej reguły (kan. 1353)”; K r u k o w s k i, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 189.

8. OBOWIĄZYWALNOŚĆ PRZESTRZEGANIA KAR KANONICZNYCH

Kary *latae sententiae*, czyli kary zaciągane z mocy samego prawa, jak sama ich nazwa wskazuje, wiążą sprawcę czynu zabronionego już od samego momentu dokonania przestępstwa⁷⁶. Kary zaś *ferendae sententiae*, czyli kary wymierzane przez kompetentną władzę kościelną, mają moc wiążącą od momentu uprawomocnienia się wyroku lub notyfikacji dekretu wymierzającego karę. Powyższa zasada dotyczy zarówno ustaw karnych (powszechnych i partykularnych), jak i nakazów karnych, a także wszystkich kar kościelnych – tj. poprawczych i ekspiacyjnych, wymierzanych w postępowaniu sądowym i administracyjnym⁷⁷.

Prawodawca w kan. 1351 określił zasięg wymierzonych lub zaciągniętych przez wiernego kar kościelnych. Zgodnie z zasadą ujętą w tym przepisie kara wymierzona *ferendae sententiae* lub zaciągnięta *latae sententiae* obowiązuje sprawcę przestępstwa w całym Kościele. Sprawca czynu zabronionego zobowiązany jest podporządkować się karze w zakresie zewnętrznym, jak i w zakresie wewnętrznym. Owo podporządkowanie się karze ma więc wymiar zarówno prawny, jak i moralny.

Kara, która ma charakter personalny⁷⁸, wiąże sprawcę przestępstwa zawsze i w każdym miejscu, w którym on się znajduje⁷⁹, niezależnie od tego czy wymierzający ją miał władzę terytorialną czy personalną, a także czy swoją władzę nadal sprawuje czy już nie. Mając jednak na względzie dobro duchowe wiernego – sprawcy przestępstwa – prawodawca kodeksowy przewidział od powyższej zasady wyjątek, w sytuacji, gdy „co innego wyraźnie zastrzeżono” (kan. 1351). Stąd też w ustawie, czy też w wyroku lub w dekrecie, który wymierza karę, może znaleźć się zastrzeżenie, iż dotyczy ona tylko określonego miejsca. Kara z klauzulą *ad beneplacitum nostrum* wyjątkowo także może ustać z chwilą utraty władzy przez przełożonego, który ją wymierzył⁸⁰. Zgodnie zaś z kan. 1393, niepodporządkowanie się nałożonej lub zaciągniętej karze stanowi kolejne przestępstwo obwarowane przez ustawodawcę sprawiedliwą karą.

⁷⁶ Tamże, s. 190.

⁷⁷ S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 284-285.

⁷⁸ Zgodnie z kan. 1351 KPK/83 kara ma charakter personalny. Wyjątkowo jednak może mieć ona charakter terytorialny, ale tylko i wyłącznie, gdy wyraźnie będzie to zastrzeżone w prawodawstwie, np. zasięg terytorialny kar ekspiacyjnych, o którym prawodawca stanowi w kan. 1338 § 1, czy też kara suspensy z kan. 1333 § 3, 1°.

⁷⁹ G. M i c h i e l s, *De delictis et poenis*, vol. II, Paris 1961, s. 276-281.

⁸⁰ S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 284-285.

Mając na względzie dobro sprawcy czynu zabronionego (jego ochronę przed zniesławieniem) lub też i dobro ogółu wiernych (ochronę przed zgorzeniem), prawodawca w kan. 1352 określa wypadki, w których sankcja karna *latae sententiae* ulega zawieszeniu, jednakże sprawca przestępstwa pozostaje nadal w karze za jego dokonanie. Gdy sprawca znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci, a kara zabrania przyjmowania sakramentów lub sakramentaliów, zakaz ten ulega zawieszeniu tak długo, jak znajduje się on w tym stanie. Niebezpieczeństwo śmierci sprawcy przestępstwa powoduje zawieszenie kary, ale tylko i wyłącznie co do skutków, które zabraniają przyjmowania sakramentów i sakramentaliów. Pozostałymi jednak skutkami kary jest on związany. Prawodawca w ten sposób chce zabezpieczyć dobro sprawcy czynu zabronionego, ale też i wiernego, ponieważ nie chce pozbawić go łaski wypływającej z sakramentów⁸¹.

Drugą przyczyną zawieszenia obowiązku przestrzegania kary *latae sententiae*, która nie została jeszcze deklarowana, ani też nie jest notoryczna w miejscu przebywania przestępcy, jest sytuacja, w której przestrzeganie jej skutków mogłoby narazić sprawcę przestępstwa na „niebezpieczeństwo poważnego zgorzenia lub zniesławienia” (kan. 1352 § 2). Takie niebezpieczeństwo może pojawić się np. w sytuacji, gdy kapłan ze względu na karę ekskomuniki nie udziela sakramentów świętych lub też nie odprawia Mszy św. Zawieszenie więc skutków kary podyktowane jest troską prawodawcy o dobro duchowe wiernych i zapobieżenie możliwości powstałego wśród nich zgorzenia⁸².

Kolejną sytuacją, w której prawodawca zawiesza obowiązek zachowania skutków kary wiążącej mocą samego prawa jest ta, w której podporządkowanie się jej skutkom powodowałoby zniesławienie sprawcy przestępstwa. Owo niebezpieczeństwo poważnego zniesławienia zachodziłoby w sytuacji, gdy zachowanie wszystkich skutków kary powodowałoby utratę jego dobrego imienia, czyli infamię. Zgodnie z zasadą, która wypływa z prawa naturalnego, każdy człowiek ma prawo do dobrego imienia i nikt nie ma obowiązku narażania się na zniesławienie (kan. 220)⁸³. Także w tym przypadku zawieszenie obowiązku przestrzegania kary *latae sententiae* nie oznacza, ani uwolnienia od niej, ani jej wygaśnięcia, a zawie-

⁸¹ Tamże, s. 286-287.

⁸² Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 190.

⁸³ R. Salucci, *Il diritto penale secondo il Codice di Diritto Canonico*, vol. I, Subiaco 1926-1930, s. 153; Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 190; Syryjczyk, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 288-289.

szenie trwa do momentu ustania jej przyczyn. Nadmienić należy, iż kara może być zawieszona w całości lub tylko w części w stosunku do skutków, które mogłyby narazić sprawcę przestępstwa na niebezpieczeństwo zgorzsenia lub zniesławienia⁸⁴. Zawieszenie obowiązku przestrzegania kary *latae sententiae* w przypadkach wymienionych w kan. 1352 ustaje z chwilą, gdy fakt popełnienia przestępstwa przestanie być tajny i stanie się publiczny, a także z chwilą wydania deklaracji o zaciągnięciu kary w formie wyroku sądowego lub dekretu administracyjnego⁸⁵.

Zmiana lub wygaśnięcie ustawy opatrzonej sankcją karną jest ważną kwestią przy ogólnych zasadach wymiaru i deklaracji kar. Stanowi ona warunek, który uzasadnia niestosowanie sankcji karnej obowiązującej w momencie popełnienia przestępstwa. Zgodnie z kan. 1313 § 1 „jeśli po dokonaniu przestępstwa zmienia się ustawa, należy stosować ustawę korzystniejszą dla winnego”, co przejawia się w łacińskiej paremii *lex retro agit, cum exceptione legis mitioris*⁸⁶ oraz w paremii *lex posteriori derogat priori*⁸⁷. Jeśli więc czyn przestępczy został popełniony w czasie obowiązywania jednej ustawy, a karę wymierza się lub deklaruje po wejściu w życie innej ustawy, stosuje się ustawę dawną albo obowiązującą, w zależności, która jest ustawą łagodniejszą dla sprawcy⁸⁸. Wyboru ustawy dokonuje sędzia przy uwzględnieniu konkretnej sytuacji przestępcy⁸⁹. Dyspozycja kan. 1313 § 1 jest wyjątkiem od zasady *lex retro non agit*⁹⁰. Podobna sytuacja zachodzi wówczas, gdy nowa ustawa, która weszła w życie po popełnieniu przestępstwa przez wiernego, znosi całkowicie ustawę karną lub jej sankcję (kan. 1313 § 2). Nowa ustawa karna może całkowicie znieść ustawę wcześniejszą lub tylko jej sankcję karną, lecz w obu przypadkach kara wymierzona lub zaciągnięta na podstawie wcześniejszej ustawy na mocy nowej ustawy natychmiast ustaje⁹¹. Zgodnie z przyjętą w prawie kanonicznym zasadą *plus semper in se continet quod est minus* nowa ustawa może również złagodzić karę⁹².

⁸⁴ S y r y j c z y k, *Sankcje w Kościele, Część ogólna*, s. 288-289.

⁸⁵ K r u k o w s k i, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 190-191.

⁸⁶ „Ustawa działa wstecz, o ile jest łagodniejsza dla oskarżonego”; za: K r u k o w s k i, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 216.

⁸⁷ „Ustawa późniejsza znosi wcześniejszą”; za: B ą c z k o w i c z, B a r o n, *Prawo kanoniczne*, t. II, s. 398.

⁸⁸ P a w l u k, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 76.

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ K r u k o w s k i, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna*, s. 216.

⁹¹ P a w l u k, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 76.

⁹² Tamże, s. 77.

*

Podsumowując ogólne zasady wymiaru kar należy stwierdzić, że w Kościele kara jawi się jako ostateczny element duszpasterskiej troski Kościoła o zbawienie wiernych. Odpowiedzialności karnej podlegają zasadniczo osoby popełniające przestępstwo z winy umyślnej, którą należy oskarżonemu udowodnić; z winy nieumyślnej tylko wtedy, gdy ustawa lub nakaz wyraźnie tak zastrzega (kan. 1321 § 2). Ponadto karze podlegają tylko przestępstwa dokonane; usiłowane zaś tylko wtedy są karalne, gdy ustawa lub nakaz tak zastrzega. Należy także zaznaczyć, że warunkiem odpowiedzialności karnej jest ciężka poczytalność sprawcy. Domniemanie poczytalności nie przesądza o ciężarze winy, ponieważ sędzia przed wymierzeniem kary powinien ustalić, czy poczytalność oskarżonego była pełna, czy nie⁹³. Pomimo domniemania prawodawca wymaga, aby ordynariusz albo inna odpowiednia osoba już w dochodzeniu wstępnym zbadała poczytalność sprawcy (kan. 1717 § 1). Sędzia zaś domniemywa jego poczytalność, gdy z okoliczności popełnienia przestępstwa co innego nie wynika. *Ratio legis* takiego postępowania jest fakt, że sama poczytalność nie daje uprawnienia sędziemu do wymierzenia kary, ponieważ karze się nie za poczytalność, a za winę, którą trzeba oskarżonemu udowodnić. Zastosowanie więc pełnej odpowiedzialności karnej uzależnione jest od pełnej poczytalności sprawcy przestępstwa i chociażby wina oskarżonego była duża, a brak byłoby pełnej poczytalności, sędzia zobligowany jest do złagodzenia kary lub zastąpienia jej pokutą⁹⁴.

Kary kościelne mogą być wymierzane lub deklarowane w procesie karnosądowym lub karnoadministracyjnym. Zwyczajną procedurą wymierzenia lub deklaracji kar kanonicznych jest proces karnosądowy. Pierwszym etapem procesu karnego, tak sądowego jak i administracyjnego, jest dochodzenie wstępne. Apelacja i rekurs są zwyczajnymi środkami odwoławczymi odpowiednio od wyroku sądowego lub dekretu administracyjnego wymierzającego lub deklarującego karę.

⁹³ S y r y j c z y k, *Niektóre gwarancje sprawiedliwego wymiaru kar*, s. 156.

⁹⁴ Tamże.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Codex Iuris Canonici auctoritate Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 2-523.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, p. 1-317; tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

Literatura

- Bączkiewicz Franciszek, Baron Józef, Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa, t. II, Kraków 1933².
- Krukowski Józef, Księga VI. Sankcje w Kościele. Wiadomości wstępne, w: Walenty Wójcik, Józef Krukowski, Florian Lempa, Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., t. IV: Księga V. Dobra doczesne Kościoła. Księga VI. Sankcje w Kościele, Lublin 1987, s. 113-118.
- Krukowski Józef, Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna, w: Walenty Wójcik, Józef Krukowski, Florian Lempa, Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., t. IV: Księga V. Dobra doczesne Kościoła. Księga VI. Sankcje w Kościele, Lublin 1987, s. 119-218.
- Michiels Gommarius, De delictis et poenis, vol. II, Paris 1961.
- Miziński Artur G., Karv poprawcze w aktualnych przepisach Kościoła łacińskiego, w: Gaudium in litteris. Księga Jubileuszowa ku czci Księdza Arcybiskupa Profesora Stanisława Wielgusa, red. S. Janeczek, W. Bajor, M. Maciołek, Lublin 2009, s. 573-591.
- Miziński Artur G., Zasada celowości w ustanawianiu kar w przepisach Kościoła łacińskiego, w: Universitati serviens. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Stanisława Wilka SDB, red. J. Walkusz, M. Krupa, Lublin 2014, s. 371-380.
- Miziński Artur G., Czynności prawne w dochodzeniu wstępnym kanonicznego postępowania karnego, *Prawo – Administracja – Kościół* 6-7 (2001), nr 2-3, s. 119-158.
- Miziński Artur G., Natura, przedmiot i podmioty dochodzenia wstępnego w kanonicznym postępowaniu karnym, *Prawo – Administracja – Kościół* 5 (2001), nr 1, s. 51-89.
- Miziński Artur G., Normy własne kanonicznego procesu karno-sądowego, *Prawo – Administracja – Kościół* 10-11 (2002), nr 2-3, s. 141-174.
- Myrcha Marian, Prawo karne. Komentarz do Piątej Księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. II, Kara, cz. 1: Przepisy ogólne, Warszawa 1960.
- Pawluk Tadeusz, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, t. IV: Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy, Olsztyn 1990.
- Salucci Raffaele, IL diritto penale secondo il Codice di Diritto Canonico, vol. I, Subiaco 1926-1930.
- Roberti Francesco, De delictis et poenis, vol. I, pars I, Romae 1930.

- Syryjczyk Jerzy, Niektóre gwarancje sprawiedliwego wymiaru kar w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku, *Prawo Kanoniczne* 34 (1991), nr 3-4, s. 147-163.
- Syryjczyk Jerzy, Sankcje w Kościele. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 2008.
- Syryjczyk Jerzy, Wymiar kar „latae sententiae” w świetle przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, *Prawo Kanoniczne* 28 (1985), nr 3-4, s. 41-64.
- Sztafrowski Edward, Podręcznik prawa kanonicznego, t. IV, Warszawa 1986.
- Tymosz Stanisław, Ewolucja karania w Kościele katolickim, *Prawo – Administracja – Kościół* 16-17 (2004), nr 1-2, s. 131-147.

General Principles of Canonical Penalties Dimension

Summary

The fundamental mission of the Church, founded by Christ, is to bring people to salvation. The road to salvation, however, is based on the imitation of Christ and respecting the rights laid down by Him. Therefore, „The Church has the innate and proper right to coerce offending members of the Christian faithful with penal sanctions” (can. 1311).

Law and penalties are intended to protect the common good of both, the Church, and its members. They are established only when: „they are truly necessary to provide more suitably for ecclesiastical discipline” (can. 1317). This is due to the fact, that the penalties in the Church, are the last element – *extrema ratio* – used in the pastoral care of the faithful.

This article is devoted to issues related to: entitlement of the Church to impose penalties, criminalization of offenses effected by intentional fault, forms of penalties applicable in the Church and obligation to respect the ecclesiastical penalties.

Słowa kluczowe: przestępstwo, wina, dochodzenie wstępne, proces sądowy, postępowanie administracyjne, apelacja, rekurs

Key words: crime, wines, preliminary investigation, lawsuit, administrative proceeding, appeal, recourse